

Obecné rysy výchovy

Jůva, V. et. al. Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium. Brno: Paido, 2001

Svobodová, J., Šmahelová, B. Kapitoly z obecné pedagogiky. Brno: MSD, 2007

- výchova je vlivem **záměrným a vnějším**
- **permanentní charakter (dlouhodobá, celoživotní)**
- **dynamická a cyklická**
- **propojení heteroedukace a autoedukace**
- **výchova je univerzální**
- **výchova je stále více internacionální a globální**
- **pluralita a integrace**
- **mnohostranná orientace**
- **výchova má připravit jedince pro základní sociální role**
- **typickým znakem výchovy je její hodnotová orientace**

Výchova je vlivem záměrným a vnějším

Intencionální charakter výchovy

Výchova je intencionální (záměrné), cílevědomé a plánovité působení na člověka, jehož smyslem je zapojení do života společnosti. Záměrné působení lze usměrňovat, ovlivňovat, vést. V průběhu svého života je člověk vystaven také funkcionálnímu působení, což je nezáměrný, spontánní, živelný vliv okolí, prostředí v procesu socializace. Nahodilé vlivy lze těžko studovat a dále ovlivňovat. Obojí vlivy vzájemně prolínají, hranice mezi nimi mnohdy nejsou ostré. Výchova je zvláštním druhem lidské činnosti, zaměřené cíleně na utváření tělesných i duševních stránek člověka. Vždy směřuje k předem formulovanému cíli. Zaměřuje se na osvojení poznatků o kulturním dědictví společnosti, na hodnoty vytvářené na určitém stupni společenského vývoje, na normy a pravidla soužití lidí. Pro intencionální působení je charakteristický zájem o prostředí a podmínky, ve kterých výchova probíhá, protože pedagogicky upravené prostředí umožňuje optimální rozvoj jedince. Záměrné výchovné působení se může v určitém pojetí zúžit na péči, která je většinou chápána jako starost o fyzické (základní) potřeby člověka.

Výchova jako vnější vliv znamená, že výchova na jedince působí jako jeden z mnoha vnějších vlivů (např. prostředí), ale svou záměrností se odlišuje od ostatních vnějších vlivů. Působí na psychiku, na vnitřní podmínky, na chování a jednání.

Permanentní – dlouhodobá, celoživotní (před 80 nebo 100 lety kurzy vzdělávací nebyly, každý měl takové vzdělání, kterou školu nebo učební obor absolvoval). Celoživotní vzdělávání je nutností pro pedagogy a vychovatele. Dává šanci také starším lidem zůstat v činnosti -souvislost

s prodlužujícím se věkem a s rychle se měnícími podmínkami života – např. komunitní školy a nabídka počítačových kurzů nebo univerzita třetího věku – mezinárodní výměny, perspektiva nikoli ztráta životních cílů.

Projekt Rady Evropy „Vzdělání pro 21. století“

Je opakem teorie odstranění škol ze společnosti, předvídá existenci scholarizované společnosti a plánuje organizované učení ve 4 fázích, první tři jsou povinné:

1. Všem dětem do 5 let bude nabídnuto místo v mateřské škole, ne jako náhrada výchovy v rodině, ale jako její doplněk
 2. Všechny děti a mládež do 16 let věku budou vyučovány v tzv. základní škole. Ta bude mít dva stupně – šestiletý první stupeň má zprostředkovat základní znalosti v matematice, mateřském jazyce, a komunikativním užívání cizích jazyků, má rozvíjet hudební a fyzické schopnosti a nabízet kulturní a sportovní vyžití. Na 5 letém druhém stupni se žáci naučí nejdůležitějším pojmům v jednotlivých předmětech. Učení bude individualizováno a vázáno na učební smlouvy. Zkoušky budou uznávány ve všech evropských zemích.
 3. Také třetí fáze bude povinná, bude však existovat možnost volby mezi všeobecně vzdělávací větví a přípravou na povolání. Vzdělávací větev přípravy k povolání představuje studium nejméně dvouleté.
 4. Poslední fázi představují vzdělávání na univerzitě a vzdělávání dospělých, měly by být nepovinné, ale každý by na ně měl mít právo (RE chce realizovat právo na vzdělání, které trvá prakticky až do konce života). Očekává se, že lidé tohoto práva využijí.
- Rýdl, K. Inovace školských systémů, Praha: ISV, 2004, s.40.

Dynamická a cyklická – obsahuje změnu, vývoj, je otevřeným systémem. Opakuje se vždy na jiné úrovni. Výchova je systémem, který se vyvíjí a mění. Přijímá nové poznatky, sleduje celosvětový vývoj i zkušenosti

Propojení heteroedukace a autoedukace

Heteroedukace – výchova jiným člověkem nebo lidmi je odůvodněná v dětství a mládí, v dospělém věku se jí už většinou jedinec brání, heteroedukace má vést k autoedukaci, je cílem výchovného působení.

Autoedukace – v dospělosti, je cílem výchovného působení, během heteroedukace se jedinec naučí postupy, techniky, získá dovednosti a návyky – poslušnost určitých kroků, dokončení práce, získávání a třídění informací, vliv a úprava prostředí a okolností učení, využívání médií a zdrojů, pomůcek.

Sebevýchova navazuje na autoregulaci (sebeřízení), osobnostní kvalitu osobnosti, k níž postupně dospíváme, ale můžeme ji mít i jako dospělí lidé nedostatečně rozvinutou (např. jako člověk, který nezvládá svoje emoce a telefonuje svým známým a otravuje je svými zlostnými výbuchy a negativním pohledem na svůj život).

Opačným příkladem může být sportovkyně, která řídí svoje veškeré činnosti k tomu, aby byla úspěšná. Studuje vysokou školu, překonává překážky, bolest i zklamání... Jiným příkladem může být mladý člověk, který se rozhodne studovat určitý obor na vysoké škole (nepřijetí, nedostatek peněz v rodině, malá podpora dlouhého studia od rodičů, obtížnost studia atd).

Žena, která končí se svým zaměstnáním, protože usoudila, že v následujícím období je třeba věnovat se nemocné matce a starat se o ni a svůj osobní život a život celé své rodiny tomu hodlá podřídit.

Univerzální

- nejen pro jednu skupinu nebo obor, týká se všech lidí v každé životní situaci (Komenský všechny, ve všem, všestranně)
- Je přítomna v rodině, ve škole a v mimoškolních aktivitách dětí a mládeže
- Také ve společenských organizacích (kluby, spolky, oddíly, které si vychovávají dorost)
- V kulturních zařízeních (muzea a výstavy, hvězdárny, galerie, zoologické zahrady)
- i v hromadných sdělovacích prostředcích (intencionální a funkcionální působení)

Internacionální (mezinárodní) a globální (celosvětová)

- překonává vlastní hranice,
- orientace na mezinárodní dohody o spolupráci,
- společné mezinárodní edukační granty, projekty a učebnice,
- zařazování globálních problémů do vzdělávacích programů,
- nejrůznější programy a projekty zaměřené na vysokoškolské vzdělání, jazykové vzdělání, spolupráci partnerských univerzit, odbornou přípravu a praxe v zahraničí: Erasmus, Sokrates, Lingua, Mládež, Comett, Petra a další.
- uznávání certifikátů, srovnávání zkušeností a edukačních výsledků v různých zemích (srovnávací pedagogika, konference, pedagogický výzkum).
- Multimediální možnosti výchovy a vzdělávání ve světě – prostřednictvím médií komunikuje škola s partnerskou školou např. v Kanadě
- E-learningové programy v různých jazykových mutacích mohou sloužit po celém světě

Co se týká evropského regionu, v roce 1988 bylo přijato usnesení porady ministrů školství Evropských společenství, ve kterém byly stanoveny nové cíle evropského vzdělávání:

1 posílení chápání jednotné evropské identity, cílů a hodnot

2 respekt k lidským právům

3 sociální rovnost

4 připravenost lidí na život v Evropské unii

Pluralita a integrace

- **pluralita** (mnohost, mnohostranná nabídka) výchovných cílů, obsahů, forem, metod i prostředků

Protiváhu tvoří **potřeba integrace** (sjednocování, shrnování, spojování) dílčích výchovných procesů především ve smyslu jednotného výchovného působení programů, rodiny a školy, institucí a organizací, propojení obsahů a požadavků školských stupňů, aby nedocházelo k rozpornému působení jednotlivých činitelů, institucí a organizací, rodiny a školy.

- **Integrace vzdělávacích obsahů** se uplatňuje jako jeden z principů otevřené školy a nejširší využití najde např. ve vzdělávacích projektech Rámcových vzdělávacích programů.

- **Integrace probíhá i v procesu výchovy a vzdělávání lidí se speciálními vzdělávacími potřebami.** Znamená začlenění žáků a studentů se zdravotním postižením do běžných škol je součástí sociálních procesů, směřujících k začlenění, je aktivní asi od 90. let 20. století, především v základním školství.

Mnohostranná orientace

- **Proti jednostranným výchovným modelům, známým z historie (Kádner) nebo převaze individuálního nebo naopak sociálního působení, je mnohostranná - zaměřená na plný rozvoj osobnosti**
- **Rozvíjí jedince po stránce fyzické i psychické, poskytuje vědomosti, dovednosti a návyky a rozvíjí schopnosti, které se projeví jen za určitých okolností a podmínek.**
- **Rozvíjí v oblasti, které jsou v pedagogice označovány jako složky výchovy: mravní, světonázorové, technické a pracovní, estetické, tělesné a zdravotní, ekologické, jazykové**
- **Připravuje po základní sociální role v životě člověka**

Příprava pro sociální role

Občan, zaměstnanec, partner, rodič, tvůrce a ochránce životního prostředí, aktivní člověk ve volném čase – hodnotné využívání, nedocenená dimenze výchovného působení- umíme využívat volný čas, je to samozřejmost? Musí se to děti učit? Jakým způsobem se naučí trávit volný čas? Jakou úlohu v tom mají hodnoty?

(Příklad: rodiče a životní styl rodiny,
děti v letních táborech – úloha vedoucích,
vychovatelky v družinách,
vedoucí v kroužcích a oddílech,
all inclusive, animátoři).

Hodnotová orientace

Výchova má vždy hodnotový obsah v závislosti na historické etapě vývoje společnosti. Působí na člověka svým obsahem, aby byl schopen vytvořit si vlastní hodnotový systém, který je určující pro jeho další vývoj sebevýchovou, v průběhu života se může měnit a dotvářet.

– Individuální, teritoriální a národní kontext (individuální, národní a globální dimenze), potřeby jedince, komunity a lidstva.

Občan: Individuální dimenze – vyznat se v zákonech a respektovat je, žít podle pravidel slušného chování, snažit se o zdravý životní styl a být odpovědný za své zdraví, vychovávat své děti v řádné občany a plnit povinnosti zákonného zástupce svých dětí, pracovat – plnit vyživovací povinnost k rodině, respektovat pravidla silničního provozu a dopravy, neznečišťovat okolí, nebýt lhostejný k okolním lidem (domácí násilí, zacházení se zvířaty)

Teritoriální dimenze – je obyvatelem vesnice, města, městské části, má se účastnit života v obci, přispívat svou radou, názorem (úpravy již vybudované křižovatky z hlediska bezpečnosti), podílet se na místních projektech (úklid a údržba ulic - pejskaři, výstavba – živnostníci v době oprav i řadoví občané, třídění odpadu, spolupráce s komunitními školami, společenský život, kluby, zájmové skupiny atd.

Národní dimenze – občan tohoto státu – právo volit do zastupitelských orgánů, vědět o významných změnách v politickém a hospodářském životě, má právo na informace, má právo na svobodu vyjadřování a shromažďování. Měl by se podílet na pomoci v rámci našeho státu, alespoň každý tak, jak může (pomoc dobrovolníků při úklidu a likvidaci škod i materiální pomoc po povodních) nebo v zahraničí (povodně, tsunami, zemětřesení – SMS, odborníci se cvičenými psy, příspěvky lidí v podobě materiální pomoci), podílet se na humanitárních projektech – školy v Africe, Indii, ale i na Ukrajině....)